

Етични и юридически аспекти на Хипократовата клетва и на Сестринското обещание на Флоранс Найнтингейл

Николина Станчева Ангелова-Барболова

Ethic and legal aspects of the Hippocratic Oath and Nursing promise of Florence Nayntingeyl:

The article discusses the ethical and legal aspects of two of the most famous professional ethics in medicine - the Hippocratic Oath and Nursing promise of Florence Nayntingeyl. In the article makes a comparative analysis of the two codes, consider the legal regulation of certain ethical norms in Bulgarian legislation.

Key words: professional ethical codes in medicine, norms of behavior, medical professionals, medical confidentiality, abortion, euthanasia, assisting the patient.

ВЪВЕДЕНИЕ

Хипократовата клетва [10] и Сестринското обещание на Флоранс Найнтингейл [9] могат да се причислят към групата на т.нар. професионални етични кодекси в медицината. Те установяват стандарти на поведение и ценности при практикуването на медицинската професия и при предоставянето на професионални здравни грижи.

Професионалните етични кодекси са официални становища, чрез които се установяват стандарти на поведение и съответни ценности, касаещи определена професионална група. Етичните кодекси се характеризират със следните особености [11]:

- определят нормите на поведение и служи като пътеводител за членовете на професионалното съсловие;
- не са закони, но се очаква всички членове на съсловието да ги спазват – предприемат се действия срещу тези, които не се спазват, защото иначе ще станат неефективни;
- подпомагат задълбоченото анализиране на трудни морални въпроси и защитаването на последващите решения.

Хипократовата клетва [10] е най-известния етичен кодекс в медицинската професия. Съставена е в Александрия през IV в. пр. н. е, като за неин автор се смята бащата на медицината Хипократ. В съвременето за първи път е положена при дипломирането на лекари в Монпелие Франция през 1804г.

Сестринското обещание на Флоранс Найнтингейл [9] е предложено от Флоранс Найнтингейл през 1910 и за първи път е положено в създаденото от нея първо светско сестринско училище, „Найнтингейл“ в Лондон. Приемането на етичен кодекс за сестрите е резултат на осъзнаването на ролята на сестрата в процеса на предоставянето на здравни грижи. Така повече от 24 века след най-известния лекарски етичен кодекс е приет и етичен кодекс за сестрите.

И двата етични кодекса се произнасят и полагат при дипломирането на медицинските професионалисти. Тогава те заявяват, че са готови да практикуват професията си с пълна отговорност за своите действия/бездействия.

ИЗЛОЖЕНИЕ

А) ЕТИЧНИ АСПЕКТИ НА ХИПОКРАТОВАТА КЛЕТВА И НА СЕСТРИНСКОТО ОБЕЩАНИЕ НА ФЛОРАНС НАЙНТИНГЕЙЛ.

Според анализа на Киарокас [11] в Хипократовата клетва [10] могат да се разграничат четири части: I. Молитва/призив към Боговете; II. Задължения към професията; III Задължения към пациента; IV. Обет.

Според авторът на статията същите части могат да се разграничат и в Сестринското обещание на Флоранс Найнтингейл [9].

В статията ще направя сравнителен анализ на двата кодекса, като следвам гореописаните четири части.

I. Молитва/призив към Боговете - кълнящият се призовава Бог/Боговете за свидетели на това, че той ще спазва клетвата си, която дава доброволно, като свободна личност. Това придава на клетвата официалност и святост.

Хипократова клетва	Сестринско обещание на Флоранс Найнтингел
В името на Аполон - лечителя, в името на Хигия, в името на Панацея и в името на всички богове и богини, които вземам за свидетели, поемам върху себе си тази клетва...	Тържествено обещавам пред Бога и в присъствието на това събрание....

И така пред кого се кълнат медицинските професионалисти? Пред Аполон – Бог на Слънцето – изпепеляващ болестите, пред Хигия – дъщеря на Аполон, Богиня на Здравето и пред Панацея – дъщеря на Аполон и покровителка на лечебното изкуство и съответно пред Християнския Бог /все пак Сестринското обещание на Флоранс Найнтингел е прието през 1910 година!/, а също и пред всички присъстващи поемат „върху себе си тази клетва“.

II. Задължения към професията

II.1. Задължения пред учителите, колегите и учениците си.

При анализа на думите [2], съдържащи се в Хипократовата клетва [10] най-много (69 думи или 27,6%) са думите отнасящи за отношенията "учител - ученик". Следователно «клетвата» не е толкова обещание на лекаря към пациента, а по-скоро „обещание“, уважение и признателност на ученика към учителя, който го е учил на лечебното изкуство. В Хипократовата клетва [10] учителят е наречен родител, а децата му – братя, на които кълнящият се е готов да помогне във всяка ситуация. Защото медицината е изкуство и дори когато си завършил висше учебно заведение и си правоспособен лекар имаш само базисните понятия, за да практикуваш медицинската професия. Самият процес на лечение най-добре се учи в практиката, при „легло на болния“ и в процеса на общуване с колегите и другите медицински професионалисти. За това Хипократовата клетва [10] разглежда моралната отговорност на ученика пред учителят му, който му е предал лечебното изкуство. В този текст се залагат и първите наченки на професионална организация подчинена на духа на братството.

В Сестринско обещание на Флоранс Найнтингел [9] делът на думите, отнасящи се за отношенията "учител – ученик- колега" е по-малък и те по-скоро могат да се отнесат към себеангажираност и задължение за лично усъвършенстване на медицинския професионалист.

Хипократова клетва	Сестринско обещание на Флоранс Найнтингел
На учителя, който ме е учил да лекувам, ще гледам като на баща: ще му помагам да живее и ще му давам, каквото му е нужно, и ще гледам децата му като свои братя. Ако те поискат да изучат нашето изкуство, аз ще ги обуча без пари и без никакви задължения в бъдеще. Ще ги уча на принципите на медицината, ще им давам обширни обяснения, ще им развивам доктрината като на свои	Ще направя всичко, което зависи от мене, да поддържам и издигам състоянието на професията /? като задължение пред лекарите, колегите, учениците си/

деца, както на тях, така и на учениците си, които са записани при мен и са положили клетва.	
---	--

II.2. Себеангажираност и задължение за лично усъвършенстване

Тук следва да се коментира факта, че през 1967 г. на II Световен деонтологичен медицински конгрес в Париж [4] е направено едно единствено предложение за допълнение на Хипократовата клетва: «Кълна се, че ще се обучавам цял живот!»

Хипократова клетва	Сестринско обещание на Флоранс Найнтингел
Ще запазя живота си чист и свещен, както и моето изкуство.	Ще направя всичко, което зависи от мене, да поддържам и издигам състоянието на професията... да прекарам живота си в чистота и вярно да практикувам професията си.

III Задължения към пациента – могат да се разглеждат и като своеобразни правила на поведение медицински професионалист-пациент.

III.1 Непричиняване на вреда, уважение към живота и отрицателно отношение към евтаназията и абортите, съблюдаване на компетентността.

От сравнителния анализ на двата текста е видно, че и в двата се подчертава важноста на ненанасянето на вреда на пациента вкл. и той да не се излага на риск. Така се полагат основите на един от ключовите принципи в медицинската практика „*primum non nocere*”.

Хипократова клетва	Сестринско обещание на Флоранс Найнтингел
Никога и никому няма да препоръчвам употребата на отрови и ще отказвам да давам на когото и да било подобно нещо. Също така не ще дам на жена песар за унищожаване на плода, нито пък ще оперирам страдащите от камъни, а ще оставя това на опитните в тази област.	... не ще взема, нито съзнателно ще раздам някое вредно лекарство. -----

В Хипократовата клетва [10] има и текстове, представляващи абсолютна забрана на аборта и евтаназията, които утвърждават неприкосновеността на човешкия живот. А в текста „нито пък ще оперирам страдащите от камъни, а ще оставя това на опитните в тази област” е заложен принципът за непредприемане на действия, за които лекарят не е компетентен.

III.2 Медицинска тайна (принцип за конфиденциалност).

Още Вергилий е наричал медицината “*ars muta*” т.е. изкуството да се мълчи. Ето защо и в двата професионални етични кодекса се подчертава важноста на абсолютното спазване на медицинската тайна или т.нар. „абсолютна тайна”.

Хипократова клетва	Сестринско обещание на Флоранс Найнтингел
Всичко, каквото видя или чуя при изпълнението на своята професия или извън нея и което не бива да се разправя, аз ще го пазя в тайна и ще го смятам за нещо священо.	...ще държа в тайна всички поверени ми случки, както и всички семейни работи, дошли до моето съзнание при практикуване на професията ми.

III.3 Отказ от интимни връзки с пациентите и равно отношение към пациентите, независимо от пола и социалното им положение (принцип на справедливостта).

Хипократова клетва	Сестринско обещание на Флоранс Найнтингел
Когато влизам в някоя къща, това ще бъде само за да лекувам някой болен, като се предпазвам от всякаква волна неправда и най-вече от всякакви сластолюбия към жените и мъжете, били те свободни или роби.	Ще отбягвам от всичко, което е злонамерено и гибелно...

III.4 Оказване на помощ на болния (принцип на милосърдието), грижа за ползата на болния и поставяне на първо място на интереса на болния.

Хипократова клетва	Сестринско обещание на Флоранс Найнтингел
Аз ще препоръчвам на болните подходящ режим според познанията си и ще ги защитавам от всички вредни неща.	Ще отдам себе си за благосъстоянието на онези, които са оставени на моята грижа.

IV. Обет

Хипократова клетва	Сестринско обещание на Флоранс Найнтингел
Ако изпълня тази клетва, без да я нарушавам, дано живея дълго време, за да преуспея в изкуството и да стана прочут во веки веков, като пазя тази клетва и не престъпя нищо от нея. Ако пък сторя обратното, нека ме сполети ранна смърт и вечна забрава. Заклевам се, че по силите на знанията си ще върша всичко, в което се кълна.	Ще се трудя честно да помагам на лекаря в работата му и ще отдам себе си за благосъстоянието на онези, които са оставени на моята грижа.

Б) ЮРИДИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ХИПОКРАТОВАТА КЛЕТВА И НА СЕСТРИНСКОТО ОБЕЩАНИЕ НА ФЛОРАНС НАЙНТИНГЕЛ – правно регламентиране на някои от етичните принципи

1.1 Медицинска тайна

В българското законодателство понятието „медицинска тайна“ не фигурира като отделна юридическа категория, а се разглежда заедно с другите видове професионална тайна (свързани с упражнявано занятие – напр. адвокати, религиозни служители и др.). В същото време на медицинската тайна се придава

статут на обществена ценност, като предпоставка не само за защита правата на човека, но и за осъществяване на по-ефективна медицинска дейност.

В чл. 27 на Закона за здравето [5] се дава определение на понятието „здравна информация“, а в чл.28 ал.1 се посочва че здравната информация може да бъде предоставяна на трети лица при определени условия – с цел предотвратяване на епидемии и заразни заболявания, когато е подготвяно или извършено престъпление, при опасност за живота и здравето на трети лица, с цел закрила на дете и др. В Закона за здравето [5] е предвидена и административна отговорност за длъжностни лица, които са предоставили здравна информация извън условията и реда на Закона за здравето.

Предвидена е и гражданска отговорност при нарушаване на медицинската тайна (поради нарушаване на договора-информираниято съгласие за лечение) когато от това са произлезли вреди за пациента и/или неговите близки.

Според чл. 145 от Наказателния кодекс [8] „издаването на чужда тайна“ при определени обстоятелства може да представлява обществена опасност. Имат се предвид медицински и немедицински сведения за пациента и семейството му научени или видяни от медицинското лице при изпълнение на професията му.

1.2. Непрочиняване на вреда и недопускане на евтаназия и аборт

В Наказателния кодекс [8], глава «Обществено опасни престъпления», раздел 3 „Престъпления против народното здраве и околната среда“ има текстове свързани със здравето на населението и на личността и не причиняването на вреда.

Според чл. 28 на Конституцията [6] „всеки има право на живот“. В чл. 97 на Закона за здравето [5] е записано, че на територията на Република България не се извършва евтаназия т.е. законово е установена абсолютна забрана на евтаназията.

Според действащата в момента Наредба № 2 за условията и реда за изкуствено прекъсване на бременността [7] редът и условията за изкуствено прекъсване на бременността по желание са либерализирани, особено за първите три месеца на бременността, като единствените условия са изразено желание от страна на бременната или нейните законни представители и липса на медицински противопоказания. След третия лунарен месец абортът се прилага основно по медицински показания – непосредствена опасност за живота на бременната, морфологични и генетични увреждания на плода. Според Наредба № 2 за условията и реда за изкуствено прекъсване на бременността [7] право да извършват прекъсване на бременността имат само специалисти акушер-гинеколози в лечебни заведения. Определението за незаконен (криминален) аборт се съдържа в чл. 126 от НК [8], като се предвижда наказание до 5 години лишаване от свобода при извършването му.

1.3. Оказване на помощ на болния:

- общо задължение за лекуване и грижи – не подлежи на съмнение когато медицинският специалист е с функциите на длъжностно лице. В НК [8] са предвидени санкции (глоба, поправителен труд, лишаване от свобода до 1 година) при неизпълнение на служебните задължения в подобни случаи;
- задължение за оказване на спешна медицинска помощ и административни санкции при неоказване - предвидени в чл. 222 от Закона за здравето [5];
- задължение за отзоваване при спешни случаи – отнася се за лица упражняващи „медицинско занятие“ т.е. до всички медицински специалисти, които след като бъдат поканени не се „притекат на помощ на болен или на родилка“ без уважителни причини се наказват с поправителен труд или с глоба.

Относно правния характер на двата етични кодекса можем да направим паралел с клетвата, полагана от народните представители при стъпването им в

длъжност и която след произнасянето ѝ има правен характер. Тълкуванието за правния характер на положената клетва е направено от Конституционният съд въз основа на исторически преглед, базирайки се на Търновската конституция, Конституцията на САЩ от 1787 г и тази на Франция от 1791г. Има обаче една съществена разлика - Хипократовата клетва и Сестринското обещание на Флоранс Найтингел не са юридически актове, които да отговарят на определени реквизити, за да придобият юридическа сила. Последните не присъстват в Закона за здравето [5]. В същото време чл.190 от Закона за здравето [5] дава свобода на действия и на решения на лицата, упражняващи медицинска професия съобразно професионалната им квалификация, медицинските стандарти и медицинската етика. По този начин един нормативен акт, какъвто е Законът за здравето [5], препраща към морала или по-точно към, науката, която изучава морала – етиката. В чл. 5 на ГПК [3] се предвижда, че съдията, при липса на закон може да правораздава на основните начала на правото, морала и обичая. По същата схема, упражняващият медицинска професия според чл. 190 от ЗЗ [5] лекува, съобразявайки своите действия както на стандартите, установени в закона, така и върху началата на медицинската етика. И в двата случая – както при медицинските професионалисти, така и при съдията, критерий за преценка и действие е моралът. Приемайки, че разглежданите етични кодекси имат етико-морален характер следва те да бъде строго спазвани и в резултат на обстоятелството, че Законът за здравето [5] препраща към тях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Следва да отбележим, че етиката е теоретична основа на морала и има регулираща функция в обществото. В същото време към медицинските специалисти винаги са се предявявали най-високи изисквания и обществото е било заинтересовано с личната и обществена ценност здраве да се занимават професионалисти с много добра теоретична и практическа подготовка и с изключителни морални качества и характер. Това най-вероятно се дължи на факта, че медицинските специалисти, като никои други професионалисти дълбоко вникват в човешкия живот, в биологичните и в социалните му аспекти. И днес са актуални препоръките за подбор на медицински специалисти дадени през 9-3 век пр.н.е. в Аюр-Веда [1]: "... да има добър произход... да не е мързелив... да не е гнуслив, да е с твърд характер, да е безкористен, умен, да има добра памет и да е разсъдлив, да обича истината, да е скромен, чист, набожен, ловък, да е прилежен в ученето и да се стреми към усвояване както на теоретичните, така и на практическите знания..."

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Афоризмы античных мудрецов. – М.: Медиа Групп, 2010. – 303 с.
- [2] Василевский С. DaimoNkratos. - Днепрпетровск, 2002
- [3] Граждански процесуален кодекс - ДВ 59/2007, последни изменения ДВ 49/2012
- [4] Деонтология в медицине в 2 т. /Вихляева Е.М., Гашов В.П., Горошков С.З., под ред. Б.В. Петровского, АМН СССР. – М.: Медицина, 1988
- [5] Закон за здравето - ДВ 70/2004, последни изменения ДВ 40/2012
- [6] Конституция на Република България - ДВ 56/1991, последни изменения ДВ 12/2007
- [7] Наредба № 2 за условията и реда за изкуствено прекъсване на бременността - ДВ 12/1990, последни изменения ДВ 89/2000
- [8] Наказателен кодекс - ДВ 26/1968, последни изменения ДВ 60/2012
- [9] Сестринско обещание на Флоранс Найтингел - <http://vinagi.bg/materials/view/id/33980/Florans+Naying%D0%B5yl>

[10]

Хипократова

клетва

-

http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BA%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B2%D0%B0

[11] Francis C.M. Medical Ethics, Jayree Brothers Medical Publishers LTD, New Delhi, 1993

[12] Киарокас E.S. Analysis of the Hippocratic Oath (introduction, text, translation, commentary, concepts, principles, morals). Athens, 1991, p.31

За контакти:

гл. ас. д-р Николина Ангелова д.м. специалист по психиатрия и съдебна психиатрия; специализант по „Правно регулиране в здравеопазването“, Началник Отделение по съдебна психиатрия, ЦПЗ Русе ЕООД; Катедра „Здравни грижи“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел.: 0888747347; e-mail: nangelova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.